

สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๕
สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน)
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ภูมิลำเนาเดิม	(ไม่ปรากฏ)
วันประสูติ	วันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๑๒๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๐๔ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา
วันสถาปนา	เดือน ๔ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๖๕ ในรัชกาลที่ ๒
วันสิ้นพระชนม์	วันศุกร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๐๔ ตรงกับวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๕ ในรัชกาลที่ ๓
พระชนมายุ	๘๐ พรรษา
ทรงดำรงตำแหน่ง	
สมเด็จพระสังฆราช	๒๐ ปี

พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ประสูติเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๑๒๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๐๔ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้เป็นที่ พระเทพโมลี อยู่วัดหงส์รัตนาราม และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็นที่ พระพรหมมุนี ต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นที่ พระพิมลธรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๕ ในคราวเดียวกับที่ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (มี)

พ.ศ. ๒๓๖๒ สมเด็จพระสังฆราช (มี) สิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริจะทรงสถาปนา สมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) วัดสระเกศ ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช จึงโปรดให้แห่ไป ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และโปรดให้พระพิมลธรรม (ด่อน) ย้ายจากวัดหงส์มาครองวัดสระเกศสืบต่อจากสมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) และทรงโปรดให้เลื่อน พระพิมลธรรม (ด่อน) ขึ้นเป็นสมเด็จพระพนรัตน์ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๓

สำหรับสมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) นั้นเมื่อแห่ไปอยู่วัดมหาธาตุได้ ๘ เดือน ยังมีพันได้ทรงตั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราชก็เกิดอริกรรมขึ้นเสียก่อน จึงโปรดให้ถอดเสียจากสมณฐานันดร แล้วย้ายออกไปเสียจากวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

หลังจากสมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) สิ้นพระชนม์ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนา สมเด็จพระพนรัตน์ (ด่อน) เป็นสมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช เมื่อเดือน ๔ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๖๕ แล้วทรงโปรดให้แห่จากวัดหงส์รัตนารามมาสถิต ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็น สมเด็จพระสังฆราชพระองค์สุดท้ายที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แห่มาสถิต ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์

พระเกียรติคุณ

พระกรณียกิจพิเศษ

สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ทรงเป็นพระราชอุปัชยาจารย์ ของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทวาวงศ์ เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันอังคาร ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ตรงกับวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗

การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

ในสมัยสมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ได้มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและ คณะสงฆ์ที่สำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา คือ หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช และได้เสด็จกลับมาประทับทรงศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์แล้วนั้น ทรงพิจารณาเห็นความบกพร่องในวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในยุคนั้น ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริปรับปรุงแก้ไขวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย โดยพระองค์ทรงประพุดติปฏิบัติเป็นแบบอย่างก่อน แล้วพระภิกษุสามเณร อื่น ๆ ที่เลื่อมใสจึงได้ปฏิบัติตาม จนกระทั่งมีจำนวนเพิ่มขึ้น จนกลายเป็นพระสงฆ์หมู่ใหญ่ ซึ่งได้รับการขนานนามต่อมาในภายหลังว่า คณะธรรมยุติกนิกาย หรือที่เรียกว่า พระสงฆ์ธรรมยุต

การจัดสมณทูตไทยไปลังกา

พ.ศ. ๒๓๘๕ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการส่งสมณทูตไทยไปยังลังกา เพื่อสืบข่าวพระศาสนา และอีกประการหนึ่ง คือ พระไตรปิฎกฉบับของไทยที่ยังมีความบกพร่อง ควรจะได้สอบสวนกับฉบับของลังกา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงผนวชอยู่ในขณะนั้น ทรงเป็นผู้คัดสรรพระภิกษุ ได้พระภิกษุสงฆ์ธรรมยุติก ๕ รูป ออกเดินทางไปลังกา เมื่อวันอาทิตย์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๒ ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๐๔ ตรงกับ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๕ และกลับถึงกรุงเทพฯ ในเดือน ๖ ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๘๖

การส่งสมณทูตไทยไปลังกาครั้งนี้ ยังประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ทำให้คณะสงฆ์ไทยได้คัมภีร์พระไตรปิฎกจากลังกามาสอบสวนกับพระไตรปิฎกฉบับของไทย

ในส่วนที่บกพร่อง เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้มีกัมภีร์พระไตรปิฎกที่เป็นหลักฐานสำคัญทางพระพุทธศาสนาครบถ้วนสมบูรณ์สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ชำระความพระสงฆ์ครั้งใหญ่

ในตอนปลายสมัยของสมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ได้มีการชำระความพระสงฆ์ที่ประพฤติอนาจารมึควร นับเป็นการชำระสะสางอสังขีในคณะสงฆ์ครั้งใหญ่ที่สุดเท่าที่ปรากฏในประวัติการณ์ของคณะสงฆ์ ที่ได้ตัวชำระลึกก็มาก และที่หนีไปก็มาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของคณะสงฆ์ในยุคนั้น และในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงความใส่ใจพระทัยในการคณะสงฆ์ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอย่างจริงจัง ทรงพยายามชำระสะสางการพระศาสนา และการคณะสงฆ์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์อย่างเต็มพระสติปัญญาอยู่เสมอ

พระอวสานกาล

สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) สิ้นพระชนม์เมื่อวันศุกร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๐๔ ตรงกับวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๕ สิริพระชนมายุได้ ๘๑ พรรษา ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๒๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ทำเมรุผ้าขาวแล้วพระราชทานเพลิงพระศพเมื่อวันเสาร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ ตรงกับวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๘๕